

Review Article

Determinants of the Third Demographic Transition

Mohammad Mirzaie¹ , Shirin Hatamifar^{2*}

¹ Professor, Department of Demography, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

² PhD Candidate in Demography, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 13 July 2025

Accepted: 11 September 2025

Published: 18 October 2025

Keywords:

Demographic transition,
Migration,
Fertility decline,
Third demographic transition,
Population age structure.

ABSTRACT

The concept of demographic transition and its role in social, economic, political, and population changes has a well-established history. The term demographic transition describes a process of population change that is rapid, unprecedented, irreversible, and fundamentally impacts social, cultural, and political dimensions. The third demographic transition, sometimes referred to as the "migration transition," is characterized by increased international migration along with continued declines in fertility rates in a region. This shift often results in changes to the ethnic and racial makeup of the area. A low fertility rate combined with increased migration are prerequisites for the third demographic transition. This subject is studied through documentary research in the fields of migration and fertility, with evidence indicating its likely occurrence in the near future, although on a regional rather than a global level.

Introduction

The idea of the "Third Demographic Transition" was introduced by British demographer David Coleman and discussed in a detailed article in 2006. In this article, Coleman highlighted the importance of international migration and changes in ethnic composition in developed countries, predicting that these trends would significantly change the demographic structure of these countries. He believed that the populations of some developing countries are so large that global migration would have little influence on their demographic composition (Coleman, 2006: 423). Migration and shifts in population have been consistent but variable features throughout European history. Research by the United Nations looked at how migration affected several countries and indicated a high likelihood of large population growth from migrant origins from 2000 and 2050 (United Nations 2000 cited in Coleman, 2006: 403). If this trend continues in the long term, it could result in the original populations being displaced and becoming minorities. Demographic changes impact nearly every aspect of human life and social systems. As a result, studying population dynamics—how the structure, distribution, and growth of populations change—has significant research and practical importance. Understanding this transition not only provides insight into past trends but also helps policymakers and researchers forecast and prepare for future demographic changes.

*Corresponding author: Shirin Hatamifar. PhD Candidate in Demography, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

E-mail addresses: sh.hatamifar@ut.ac.ir

E-ISSN: 2981-1066/© 2025 Published by the Population Association of Iran. This is an open access article under the CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Cite this article:

Mirzaie, M., Hatamifar, Sh. (2025), Determinants of the third demographic transition. *Journal of Population Association of Iran*, 20(40), 197-216.
<https://doi.org/10.22034/jpai.2025.2065670.1416>

Methods and Data

This study is theoretical and analytical, using a documentary and library research approach. It focuses on a conceptual and analytical exploration of the Third Demographic Transition—a developing paradigm in demographic studies. This transition features changes in family structure, growing ethnic and cultural diversity caused by migration, declining fertility rates among migrant-receiving populations, and shifts in generational values. Data were collected through targeted searches using keywords like "third demographic transition," "family structure transformation," "migration and fertility," "persistent fertility decline," "cultural diversity," and "value and attitudinal change" across academic databases and scientific sources. The collected materials were then analyzed via qualitative content analysis to identify theoretical dimensions, analytical frameworks, and main interpretative trends related to the phenomenon.

Findings

Demographic transition is one of the major changes that humanity has experienced, and all countries have experienced or will experience it. Along with fertility and mortality, migration is the third process that influences population changes. Migration is a form of adaptation and adjustment in response to economic, social, cultural, and political needs. In terms of magnitude and nature, this process differs from mortality and fertility and impacts not only population size but also composition and distribution. Population movements are driven by political, economic, climatic, cultural, and social factors, as well as the level of development of countries, and lead to various transformations in both the origin and destination societies. The number of migrants is increasing daily; in 2024, the global migrant population reached 304 million, nearly double the 154 million in 1990. It appears that migration, along with ongoing long-term fertility decline, will alter the racial makeup of populations in countries that receive immigrants. As [Steinmann and Jäger \(2000\)](#) believe, in any population where the average fertility rate is below the replacement level, in the long run, the minority population with a higher growth rate will influence the main population. These changes depend on various factors such as the number of migrants, age, gender, skills, beliefs, culture, race, and many other factors. Significant cultural differences between immigrants and the host society can act as a barrier to people's interactions. Additionally, the rise of anti-immigrant parties and movements, along with an increase in violence against ethnic minorities, is concerning. However, the expected demographic changes in the third global demographic transition are limited and are likely confined to some of the currently developed countries.

Discussion and Conclusion

Sooner or later, every country's population will experience demographic transition. Governments have played a crucial role in shaping contemporary migration patterns. At the same time, many nations face a continued decline in fertility rates. Therefore, the combination of these two major demographic shifts—rising migration and falling fertility—will eventually change the population structure and racial makeup of countries that receive immigrants. These changes have raised concerns in some societies. However, since governments hold significant legal power to regulate the type of immigrants, encourage cultural adaptation, and support integration, racial shifts within the majority population do not appear to be a threat. Perhaps the future population's race will be a mix of European and immigrant races, which may not differ much from the original origins of the native society.

مقاله مروری

عوامل زمینه‌ساز گذار سوم جمعیتی

محمد میرزایی^۱، شیرین حاتمی‌فر^۲

^۱ استاد گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

^۲ دانشجوی دکتری جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۲۲ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۰ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۲۶	موضوع انتقال جمعیتی و نقش آن در تحولات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و جمعیتی سابقه‌ای طولانی دارد، منظور از انتقال جمعیتی تغییر جمعیت به‌نحوی است که از نظر تاریخی سریع، بدون سابقه، برگشت ناپذیر و مهم‌تر از همه از نظر اجتماعی، فرهنگی و سیاسی اساسی باشد. گذار سوم جمعیتی که برخی به آن گذار مهاجرتی نیز می‌گویند، به دلیل افزایش مهاجرت‌های بین‌المللی در حضور تداوم کاهش باروری در یک منطقه با تحولات بیشتری همراه است؛ به‌نوعی که تغییر ترکیب نژاد و قومیت یک منطقه را مورد هدف خود قرار می‌دهد. تداوم باروری پایین و افزایش مهاجرت پیش‌نیاز گذار جمعیتی سوم هستند. این موضوع با استفاده از مطالعات اسنادی در دو حوزه مهاجرت و باروری مورد بررسی قرار گرفته است و شواهدی مبنی بر احتمال وقوع آن در آینده نه چندان نزدیک البته نه به‌صورت جهانی؛ بلکه به‌صورت منطقه‌ای یافت شده‌است.
واژگان کلیدی: انتقال جمعیتی، مهاجرت، کاهش باروری، گذار سوم جمعیتی، ساختار جمعیت.	

مقدمه و بیان مسئله

گذار جمعیتی حدود سال ۱۷۶۰ در فرانسه آغاز شد (Blanc, 2023: 3,4). کاهش میزان باروری و مرگ و میر در دو قرن اخیر از سطحی نسبتاً بالا و گاه بسیار بالا به سطوح پایین‌تر را "گذار جمعیتی"^۱ می‌نامند (Caldwell, 2006: 3). فرمول‌بندی نظریه گذار جمعیتی معمولاً به جمعیت‌شناسان دفتر تحقیقات جمعیت پریستون در دهه ۱۹۴۰، فرانک نوتستاین، کینگزلی دیویس و دادلی کرک^۲، نسبت داده می‌شود. ایده‌های آن‌ها در برخی موارد توسط تعدادی از نویسندگان اوایل قرن، به ویژه توسط وارن تامپسون^۳ در دهه ۱۹۲۰ و آدولف لاندیری^۴ در دهه ۱۹۳۰ پیش‌بینی شده بود. نام سوم و کمتر شناخته شده‌ای که ممکن است به این دو نفر اضافه شود، دانشمند مهاجر روسی، الکساندر کولیشسر^۵ است. دیدگاه‌های او در مورد گذار جمعیتی را می‌توان در نوشته‌های پراکنده‌اش در دهه‌های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ یافت (Kulischer, 2019: 419).

^۱ Demographic transition

^۲ Frank Notestein, Kingsley Davis, and Dudley Kirk

^۳ Warren Thomp-son

^۴ Adolphe Landry

^۵ Alexander Kulischer

*نویسنده مسئول: شیرین حاتمی‌فر. دانشجوی دکتری جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

رایانامه: sh.hatamifar@ut.ac.ir

استناد به این مقاله: میرزایی، محمد؛ حاتمی‌فر، شیرین (۱۴۰۴). عوامل زمینه‌ساز گذار سوم جمعیتی. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۲۰(۴۰)، ۲۱۶-۱۹۷.

<https://doi.org/10.22034/jpai.2025.2065670.1416>

در سال ۱۸۵۵ گیلارد^۱ ارتباط تنگاتنگی را میان باروری و مرگ و میر به دست آورد. برخی معتقدند این ارتباط نطفه اصلی انتقال جمعیتی را شکل می‌دهد. برتیلون^۲ در سال ۱۸۷۴ با تحقیقات مفصل به این نتیجه رسید که فروپاشی ساختار سنتی طبقات اجتماعی و تغییر نگرش‌ها و ارزش‌های مرتبط با آن، سبب افزایش تمایل به ارتقای اجتماعی شده و در نتیجه، به کوچک‌تر شدن ابعاد خانواده و کاهش تعداد فرزندان منجر می‌شود (سیدمیرزایی، ۱۳۷۷: ۷۱). گذار جمعیتی اول، کاهش نرخ تولد و مرگ از سطوح بالای سنتی به سطوح پایین را که اکنون تقریباً در جوامع صنعتی عمومیت یافته است، توصیف می‌کند (Coleman, 2006: 402). مفهوم نظریه «دومین گذار جمعیتی»^۳ در ابتدا در سال ۱۹۸۶ توسط دو جمعیت‌شناس اروپایی، ران لستهاگ^۴ و دیرک ون‌دکا^۵، پیشنهاد شد (Lesthaeghe, 2010: 212). در سطح کلان، دومین گذار جمعیتی دیدگاهی از چگونگی تحول جوامع در طول زمان ارائه داده و بر نقش تغییر ایدئولوژیک در ایجاد مجموعه‌ای از رفتارهای جمعیتی/خانوادگی تأکید دارد. در سطح فردی، چارچوب دومین گذار جمعیتی ارزش‌های فردی را به عنوان تعیین‌کنندگان اصلی رفتار باروری و خانوادگی افراد معرفی می‌کند (Zaidi & Morgan, 2017: 2).

مفهوم «گذار سوم جمعیت‌شناسی» توسط جمعیت‌شناس بریتانیایی، دیوید کولمن^۶، مطرح و در سال ۲۰۰۶ تشریح گردید که در آن بر نقش مهاجرت‌های بین‌المللی و تغییر ترکیب قومی در کشورهای توسعه‌یافته تأکید کرده و پیش‌بینی کرد که این روندها ساختار جمعیتی این کشورها را به‌طور بنیادین دگرگون خواهند کرد. به باور او، جمعیت برخی کشورهای در حال توسعه آن‌قدر بزرگ است که مهاجرت جهانی تأثیر قابل‌توجهی بر ترکیب جمعیتی آن‌ها نخواهد داشت (Coleman, 2006: 423). بنابراین گذار سوم عمدتاً در اروپا و ایالات متحده مطرح است. مهاجرت و تغییرات جمعیتی همواره ویژگی پایدار اما متغیر در تاریخ اروپا بوده است. مهاجرت‌های گذشته، اثرات ژنتیکی و جمعیتی پایداری را در اروپا به جا گذاشته‌اند (Miles, 2005, Falsetti & Sokal, 1993 به نقل از Coleman, 2006: 402). سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۰ نشان داد که در صورت وجود سطوح مختلف مهاجرت کافی در جوامع با نرخ باروری پایین، احتمال رشد بسیار زیاد جمعیت با منشأ مهاجر از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۵۰ وجود دارد (United Nations, 2000 به نقل از Coleman, 2006: 403). برآوردها هم نشان می‌دهد تا میانه قرن، بین ۱۵ تا ۳۰ درصد از کل جمعیت کشورهای شمال غرب اروپا و جهان انگلیسی‌زبان از نسل اول یا دوم مهاجران خواهند بود (Coleman, 2009: 452). در ایالات متحده نیز پیش‌بینی شده است که تا سال ۲۰۴۲، اقلیت‌های قومی بیش از نیمی از جمعیت را اغلب به دلیل اثرات مستقیم و غیرمستقیم مهاجرت تشکیل خواهند داد (Coleman, 2009: 451). بنابراین سومین انتقال جمعیتی در اروپا و ایالات متحده در حال وقوع است. در این فرایند، تبار برخی از جمعیت‌های ملی به‌طور پایدار و قابل توجهی با ورود مهاجران از مناطق جغرافیایی دور و با پیشینه‌های قومی و نژادی متفاوت در ترکیب با باروری زیر جانشینی و افزایش مهاجرت، تغییر می‌کند (Coleman, 2006: 401). این پیش‌بینی‌ها بر اساس داده‌های هفت کشور اروپایی با جمعیت ۱۸۳ میلیون نفر در سال ۲۰۰۵ (حدود نیمی از جمعیت اروپای غربی) انجام شده است؛ کولمن دو گزاره اصلی مطرح می‌کند: اول، ترکیب جمعیت ملی در برخی کشورها به‌طور قابل توجه و دائمی تغییر خواهد کرد و در بلندمدت جمعیت اصلی ممکن است به اقلیت تبدیل شود؛ دوم اگر این تغییرات در کوتاه مدت تحقق یابد، شایسته برچسب "گذار"^۷ خواهد بود مشروط براین که پایدار و فراگیر باشد و با گذارهای جمعیتی اول و دوم قابل مقایسه باشد (Coleman, 2006: 401).

تحولات جمعیتی تقریباً همه ابعاد زندگی انسانی و ساختارهای اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهند، بنابراین، مطالعه پویایی‌شناسی جمعیت که به بررسی عوامل تعیین‌کننده و پیامدهای تغییرات در ساختار، توزیع و رشد جمعیت می‌پردازد، اهمیت پژوهشی و کاربردی ویژه‌ای دارد. یکی از مفاهیم کلیدی در این حوزه، «گذار جمعیتی سوم» است که دیوید کولمن آن را مطرح کرده است؛ گذار جمعیتی سوم چیست و چه نظریه‌ای آن را توصیف و تبیین می‌کند؟ فهم این گذار، علاوه بر ارائه تصویر تحلیلی از روندهای گذشته، امکان پیش‌بینی و برنامه‌ریزی برای تحولات جمعیتی آینده را نیز برای سیاست‌گذاران و محققان فراهم می‌کند. گرچه کاهش مرگ و میر از عوامل زمینه‌ساز کاهش باروری است؛ ولی چون افزایش مهاجرت و کاهش باروری پیش‌زمینه‌های اصلی

¹ Guillard² Bertillon³ Second demographic transition⁴ Ron Lesthaeghe⁵ Van de Kaa⁶ David Coleman⁷ Transition

گذار جمعیتی سوم هستند، در این مطالعه تنها به بررسی تعیین‌کننده‌های مربوط به حوزه مهاجرت و کاهش باروری در بروز گذار جمعیتی سوم پرداخته شد.

پیشینه پژوهش

نظر به این‌که افزایش مهاجرت و کاهش باروری پیش‌زمینه گذار جمعیتی سوم هستند، برخی مطالعات صورت گرفته در حوزه مهاجرت و باروری ذکر می‌شود.

الف- مطالعات حوزه مهاجرت: برخی مطالعات مهاجرت در حوزه‌های اقتصادی انجام گرفته است؛ **بیزن و گزنالس فرر^۱ (۲۰۱۶)** دریافتند که آغاز و گسترش مهاجرت بین سنگال و اروپا ناشی از حضور همزمان چندین عامل کلیدی در مبدأ و مقصد، از جمله فرآیندهای بازسازی اقتصادی و روند تقویت متقابل تشکیل سرمایه اجتماعی و تغییر شرایط بازار کار است و **استرابهار^۲ (۱۹۸۶)** آورده است که در مورد جریان‌های مهاجرت اروپا، همیشه هزاران کارگر وجود داشت که مهاجرت به خارج برای آنها از لحاظ اقتصادی نسبت به وضعیت واقعی آنها در خانه سودآورتر بود. **جنیسن^۳ (۲۰۰۳)**، دریافت تولید ناخالص داخلی سرانه تأثیر مثبت و بیکاری تأثیر منفی بر مهاجرت خالص بین‌المللی دارد. تجزیه و تحلیل فنلاند و جمهوری ایرلند نشان داد که تفاوت در تولید ناخالص داخلی سرانه بین یک کشور فرستنده و یک کشور پذیرنده تأثیر مثبتی بر مهاجرت خالص بین‌المللی در کشور فرستنده دارد. **دی هاس^۴ و همکاران (۲۰۱۹)**، نشان دادند که بیشتر مهاجرت‌ها بین جوامع با درآمد متوسط و پردرآمد اتفاق می‌افتد و فقر مطلق با سطوح کمتر مهاجرت همراه است؛ زیرا محدودیت منابع، توانایی مهاجرت را از مردم سلب می‌کند.

برخی محققین به مطالعه مهاجرت‌های بین‌المللی پرداخته اند؛ **ماسی^۵ و همکاران (۱۹۹۸)**، نشان دادند که هر تحلیل جامع از مهاجرت بین‌المللی باید چهار واقعیت اساسی را در نظر بگیرد: (۱) نیروهای ساختاری مروج مهاجرت در جوامع در حال توسعه؛ (۲) نیروهای ساختاری جذب مهاجران در جوامع توسعه‌یافته؛ (۳) انگیزه‌ها، اهداف و آرزوهای بازیگران که با مهاجرت بین‌المللی به این نیروها پاسخ می‌دهند؛ (۴) ساختارهای اجتماعی و اقتصادی که برای پیوند مناطق مهاجرفرست و مهاجرپذیر شکل می‌گیرند. **بوهام یشراء و ماسی (۲۰۱۱)** رابطه میان مهاجرت و درگیری‌های داخلی را مورد بررسی قرار دادند و نشان دادند که تأثیر خشونت بر مهاجرت غیرخطی است؛ به‌گونه‌ای که سطوح پایین تا متوسط خشونت احتمال جابجایی را کاهش می‌دهد؛ اما هنگامی که خشونت به سطح بالایی برسد، احتمال مهاجرت به‌طور قابل توجهی افزایش می‌یابد.

مطالعاتی درباره شبکه‌های مهاجرت انجام شده است؛ **دی‌هاس (۲۰۱۰)** یک مدل نظری کلی ایجاد کرد که ظهور، تداوم و کاهش شبکه‌های مهاجر و سیستم‌های مهاجرت را توضیح می‌داد. او به صراحت همانندسازی و رفتار فراملی را در مدل خود به‌عنوان عوامل تعیین‌کننده، گنجانده است. **بوید^۷ (۱۹۸۹)** معتقد است خانواده، دوستی و شبکه‌های اجتماعی، اساس بسیاری از مهاجرت‌های اخیر به کشورهای صنعتی را تشکیل می‌دهند.

در زمینه متغیرهای خانوار **تگن و پنکر^۸ (۲۰۱۶)** با مطالعه مهاجرت روستایی در اتیوپی نشان می‌دهند که بین تصمیمات مهاجرت و متغیرهای خانواری از قبیل وضعیت تحصیلات بالاتر، کمبود غذا، سرپرستی خانوار توسط زن، سن سرپرست خانوار، اندازه خانوار و تعداد فعالیت‌های اقتصادی رابطه مثبت وجود دارد. **آموئدو دورانتس و آره‌ناس آرویو^۹ (۲۰۲۱)** با مطالعه تأثیر قوانین سخت‌گیرانه بر باروری زنان مهاجر بیان کردند که کاهش باروری زنان مهاجر غیرقانونی ایالات متحده از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ به ۲۶ درصد رسیده است.

ب- مطالعاتی که به تأثیر باروری بر روی مهاجرت پرداخته‌اند: کاهش باروری تأثیر قابل توجهی بر مهاجرت دارد، زیرا رفع محدودیت‌های سنتی خانوادگی، آزادی و فرصت‌های مهاجرتی بیشتری را برای جوانان بزرگسال فراهم می‌کند (Fargues, 2011).

¹ Baizán & González-Ferrer

² Straubhaar

³ Jennissen

⁴ De Haas

⁵ Massey

⁶ Bohra-Mishra

⁷ Boyd

⁸ Tegegne & Penker

⁹ Amuedo-Dorantes & Arenas-Arroyo

602). **ریبه**^۱ (۲۰۱۱) مهاجرت را ابزاری برای تعدیل جمعیت می‌داند؛ به‌گونه‌ای که دوره‌های انتقال نرخ‌های حیاتی با افزایش مهاجرت بین‌المللی همراه بوده است و فشار جمعیتی ناشی از رشد جمعیت عامل مهمی در این روند به‌شمار می‌رود. **ساول**^۲ (۱۹۵۷) هم بیان می‌کند که کاهش باروری و به دنبال آن کاهش جمعیت در برخی مناطق، فشار بر سیستم‌های اجتماعی، اقتصادی و خدماتی را افزایش می‌دهد. به بیان دیگر، کاهش نرخ باروری می‌تواند نیروی کار بیشتری را آزاد کرده و فرصت مهاجرت به شهرها یا کشورهای دیگر را فراهم سازد، چرا که افراد به دنبال بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی خود هستند.

بعضی از مطالعات به جبران نیروی کار اشاره کردند: در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته کاهش باروری به‌طور غیرمستقیم به افزایش مهاجرت منجر شده است؛ کاهش باروری به معنای کمبود نیروی کار جوان و پویا در بازار کار است. برای پرکردن این کمبود، کشورها ممکن است، سیاست‌های مهاجرتی را تسهیل کنند. **ریبه** (۲۰۱۱) اشاره می‌کند که کمبودهای نیروی کار ناشی از عوامل جمعیتی در کشورهای میزبان نیز نقشی مهم در فرآیند مهاجرت داشته است. **ویکس**^۳ (۱۳۹۵) معتقد است کمبود کارگر در جوامع توسعه‌یافته‌تر دارای جمعیت رو به پیری فرصت شغلی برای کارگرانی از آفریقا، آسیای غربی و جنوبی، آمریکای لاتین و اروپای شرقی ایجاد کرده است.

کاهش باروری می‌تواند به کاهش نیروی کار و کاهش فعالیت‌های اقتصادی در برخی مناطق منجر شود که این امر مهاجرت را به مناطق دیگر تسریع می‌کند. **سوبوتکا**^۴ و **همکاران** (۱۳۹۹) گزارش کردند که در برخی کشورها به ویژه در اروپای شرقی و جنوب‌شرقی، باروری پایین با جریان طولانی‌مدت مهاجرت فرستی به کشورهای ثروتمند اروپا همراه بوده است که باعث کاهش بیشتر جمعیت و نیروی کار در این مناطق شده است.

افزایش مهاجرت راهی برای جبران کاهش درآمدهای مالیاتی است: **کولمن و راثورن**^۵ (۲۰۱۱) بر این باورند که افزایش مهاجرت کاهش درآمدهای مالیاتی ناشی از کاهش باروری را جبران می‌کند؛ زیرا مهاجران در سن مشابه با افراد بومی، درآمد، اشتغال و مالیات مشابهی دارند و جذب آن‌ها هزینه اضافی ایجاد نمی‌کند. همچنین مهاجران شغل افراد بومی را نمی‌گیرند. **سوبوتکا و همکاران** (۱۳۹۹) با اشاره به افزایش امید زندگی و سالخوردگی جمعیت، بیان کردند پذیرش مهاجران با کاهش فشار بر نظام‌های بازنشستگی، تأمین اجتماعی و خدمات مراقبتی، رشد اقتصادی و پایه مالیاتی کشورها را تقویت کند. **بلوم و کانینگ**^۶ (۲۰۰۵) اشاره کردند که در ۵۰ سال آینده انگیزه‌ها برای افزایش عرضه نیروی کار در اروپای غربی به‌طور قابل توجهی افزایش می‌یابد تا نیروی کاری برای تأمین خدمات به سالمندان فراهم شود و به‌طور نسبی پایگاه مالیاتی برای سیستم‌های انتقال اجتماعی تقویت شود. هدف مطالعه حاضر بررسی اثر تعاملی کاهش باروری و افزایش مهاجرت به‌عنوان پیشران‌های اصلی بروز گذار جمعیتی سوم و تغییر ساختار جمعیت بود.

مبانی نظری

تحقیقات جمعیت‌شناسی نشان می‌دهند که تغییر رفتار جمعیتی یا انتقال جمعیتی، تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قرار دارد؛ نشتان کاهش باروری و تغییر رفتار جمعیتی را با تحول در نگرش‌ها، بهبود آموزش، افزایش عقلانیت، تغییر هزینه-فایده فرزندان و نقش اقتصادی زنان مرتبط می‌داند (Abbasi-Shavazi et al, 2009). **ریبه** و لی^۷ چهار مسیر کلیدی تغییرات جمعیتی شامل تغییر ساختار سنی، مهاجرت داخلی و بین‌المللی، افزایش کارایی تولیدمثل و طول عمر را عامل تغییرات اجتماعی و اقتصادی جامعه می‌دانند (Lee & Reher, 2011: 3).

مهاجرت، به معنای تغییر همزمان مکان جغرافیایی و موقعیت اجتماعی است (Zelinsky, 1971: 224). قوانین مهاجرت اولین بار در سال ۱۸۸۵ توسط راونشتاین^۸ بیان شده و سپس توسط توماس و استوفر^۹ اصلاح و در نهایت توسط لی بهبود یافته‌اند (Zelinsky, 1971: 219). تلاش‌ها برای توضیح مهاجرت می‌تواند به دو دسته اصلی، رویکردهای فردی و خانوادگی، تقسیم شود (Tsegai, 2007). در دسته اول، مدل میکرواقتصادی نئوکلاسیک است (برای مطالعه بیشتر به Todaro, 1969؛ Harris & Todaro).

¹ Reher

² Saville

³ Weeks

⁴ Sobotka

⁵ Rowthorn

⁶ Bloom and Canning

⁷ Lee

⁸ Ravenstein

⁹ Thomas and Stouffer

1970 و Todaro & Smith, 2006) مراجعه شود) که به علت توانایی محدود در درک کافی از تنوع انواع مهاجرت و ساده‌سازی بیش از حد مهاجرت به عنوان یک تصمیم جهت‌گیری برای افزایش سود فرد مورد انتقاد قرار گرفته است (Tylor, 1999; De Haas, 2010; King, 2012 به نقل از Tegegne & Penker, 2016: 1014). رویکرد نئوکلاسیک مهاجرت را نتیجه نابرابری‌های اقتصادی بین مبدأ و مقصد می‌داند و آن را فرآیندی برای برقراری تعادل در عرضه و تقاضای نیروی کار ناشی از تفاوت‌های جغرافیایی تفسیر می‌کند. افراد به مناطقی مهاجرت می‌کنند که دارای بیشترین فرصت‌ها و موقعیت‌ها باشد (ویکس ۱۳۹۵؛ Massey et al, 1993 به نقل از صادقی و سیدحسینی، ۱۳۹۸: ۷). نظریه ارزش انتظار^۱ (Fishbein & Ajzen, 1975) و نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده^۲ (Ajzen, 1988) دیدگاه‌های چندبعدی‌تری در مورد تصمیمات فردی مهاجرت ارائه می‌دهند و شامل عوامل زمینه‌ای هستند. براساس این دو نظریه مرتبط، رفتار مهاجرت نتیجه تصمیم آگاهانه و هدف‌محور فرد بر اساس ارزیابی مکان‌های جایگزین در ارتباط با انتظارات، ارزش‌ها، هنجارها و در مورد نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده کنترل رفتاری ادراک‌شده است (Tegegne & Penker, 2016: 1014). نظریه ارزش انتظار بیان می‌کند که نگرش افراد نسبت به یک موضوع (مثلاً ورزش) بر اساس باورهای در دسترس آن‌ها درباره آن شکل می‌گیرد؛ بنابراین شناخت نگرش افراد از طریق بررسی باورهای قابل دسترس آنها ممکن است (Ajzen & Fishbein, 2000: 4). آیزن (۱۹۸۸) در نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده توضیح می‌دهد که نگرش‌های شخصی و ویژگی‌های شخصیتی، هنجارها و ارزش‌های اجتماعی و شرایط محیطی اطراف یک فرد عواملی هستند که می‌توانند برای پیش‌بینی انسان مورد استفاده قرارگیرند. از نظر آیزن، در رفتار برنامه‌ریزی‌شده عامل اصلی موثر بر رفتار نیت فرد است. سه عامل نگرش نسبت به رفتار، هنجار ذهنی و کنترل رفتاری ادراک‌شده با تأثیر بر روی نیت فرد، رفتار وی را سبب می‌شوند. کنترل ادراک‌شده به تصورات افراد از میزان سهولت یا دشواری در انجام رفتار مورد نظر اشاره دارد (Ajzen, 1991: 181, 183).

با تغییر تمرکز از افراد، مدل اقتصاد جدید مهاجرت نیروی کار^۳ (NELM) (Stark & Bloom, 1985; Stark, 1991) و رویکرد معیشت پایدار (Ellis, 2000, 2003) بر تصمیمات خانوارها تمرکز می‌کنند. هر دو رویکرد مهاجرت را در زمینه گسترده‌تری از استراتژی‌های متقابل و وابسته به اشتراک‌گذاری ریسک اعضای خانوار، مفهوم‌سازی می‌کنند (Stark & Bloom, 1985; Stark, 1991). آنچه ممکن است از منظر کشور مقصد به عنوان حقوق پایین و شرایط کار نامناسب به نظر برسد، می‌تواند از منظر کشور مبدأ یک دستاورد عمده در درآمد، موقعیت و رفاه به حساب آید. فرصت‌های شغلی در کشورهای مقصد همراه با احساس محرومیت نسبی در جوامع مبدأ، مهاجرت افراد با مهارت‌های پایین‌تر را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. مهاجرت به خانواده‌ها کمک می‌کند ریسک‌های درآمدی را کاهش داده و معیشت خود را تأمین کنند؛ موضوعی که در شرایط عدم قطعیت، ضعف نهادها و ناکارآمدی بازارها در جوامع در حال توسعه اهمیت ویژه‌ای دارد (De Haas et al, 2019: 898). رویکرد معیشت پایدار مهاجرت را به عنوان یکی از چندین استراتژی معیشتی خانوارها برای تأمین نیازهای معیشتی خود در پاسخ به خطرات و شرایط محدودکننده می‌نگرد (Ellis, 2000, 2003 به نقل از Tegegne & Penker, 2016: 1014, 1015). نظریه‌های متمرکز بر فرد و خانواده‌ای که توصیف شد، در توضیح تنوع عوامل مهاجرت در زمینه‌های مختلف خرد با تأثیر سیاست‌های کلان، مکمل یکدیگر هستند (King, 2012 به نقل از Tegegne & Penker, 2016: 1015). در سطح کلان، سیاست‌های ملی، شرایط اقتصادی و سیاسی، رسانه‌ها و وضعیت حقوق بشر و دموکراسی بر ادراکات و آرمان‌های مهاجرتی تأثیرگذارند (Timmerman et al, 2014: 497).

تأثیر مهاجرت بر باروری نیز مورد توجه پژوهشگران است و براساس چهار فرضیه اصلی بررسی می‌شود: یک فرضیه، وقفه مهاجرتی^۴ است: بر اساس این فرضیه مهاجرت بر باروری مهاجران اثر توقفی دارد، نقل مکان ممکن است با تأخیر در ازدواج، جدایی همسر یا کاهش تمایل برای حاملگی زودرس، باروری را (در دوره‌های بلافاصله قبل و بعد از مهاجرت) کاهش دهد. فرضیه دیگر گزینشی بودن مهاجران^۵ است، یعنی ممکن است مهاجران در همان مبدأ دارای باروری بالاتر یا پایین‌تر از افراد کشور خود باشند و آنها معرف جامعه مبدأ نباشند. سوم فرضیه انطباق^۶ است که به این معنی است که مهاجران همان‌طور که با جامعه مقصد انطباق پیدا می‌کنند، باروری آنها نیز با باروری جامعه مقصد انطباق پیدا می‌کند (که اگر در انطباق مهاجر تأکید بیشتر بر ارتباط با جامعه

¹ Expectancy Value Theory² planned behaviour³ New Economics of Labour Migration⁴ Migration Disruption⁵ Migrant selectivity⁶ Adaptation

کل باشد رویکرد "همانندشدن"^۱، اگر تاکید بر حفظ هویت فرهنگی باشد رویکرد "جدایی"^۲، اگر هیچکدام برای مهاجر اهمیت نداشته باشد، رویکرد "در حاشیه بودن"^۳ و اگر هردو مورد توجه باشد رویکرد "ادغام"^۴ انتخاب می‌شود (Hutnik, 1986: 153). فرضیه دیگر موقعیت گروه اقلیت^۵ است که براساس آن متغیرهای اقتصادی اجتماعی مرتبط با باروری در داخل گروه‌های قومی و نژادی با هم مشابه نیستند و مهاجران در جامعه مقصد یک گروه اقلیت را تشکیل می‌دهند (محمودیان، ۱۳۷۹: ۱۵۶). گروه اقلیت با توجه به احساس عدم امنیت و در حاشیه بودن سعی می‌کنند به اکثریت نزدیک شوند و باروری خود را برای دستیابی به برابری کاهش می‌دهند (Goldscheider & Uhlenberg, 1969) به نقل از محمودیان، ۱۳۷۹: ۱۵۷).

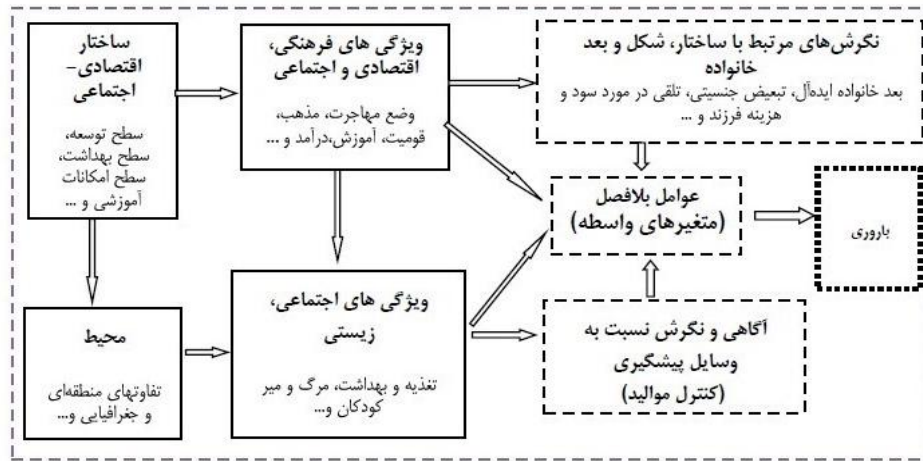
در خصوص کاهش باروری نیز نظریه‌های متفاوتی عنوان شده‌اند؛ از سال ۱۸۷۰ تا ۱۹۳۰ باروری در ازدواج در بیشتر کشورهای اروپایی، با کاهش متوسط حدود ۴۰ درصد، شروع به کاهش کرد (Coale & Treadway, 1986: 44). از طرفی کاهش مرگ‌ومیر پیش از این دوره ممکن است تا حدودی مسئول این کاهش بوده باشد (Lee, 2003: 173). برخی معتقدند صنعتی‌شدن و شهرنشینی موجب افزایش چشمگیر هزینه‌های پرورش فرزندان و کاهش مزایای آن‌ها برای نسل‌های پیشین شده است (Thompson, 1929; Davis, 1945; Notestein, 1945, 1953). در کنفرانس عمومی اتحادیه بین‌المللی مطالعات جمعیتی (IUSSP)^۶ در لیژ^۷ کول^۸ (۱۹۷۳)، بیان می‌کند که کاهش مداوم باروری زن‌شویی نیازمند سه پیش‌شرط است: کنترل زاد و ولد باید به‌عنوان یک مزیت درک شود، کنترل زاد و ولد باید به‌عنوان "حساب انتخاب آگاهانه"^۹ درک شود و زوجها باید وسایل جلوگیری از بارداری را در اختیار داشته باشند (Casterline, 2001: 4).

بونگارت و هاچسون^{۱۰} معتقدند یکی از عوامل مهم کاهش باروری در کشورهای در حال توسعه، افزایش دسترسی و استفاده از روش‌های جدید جلوگیری از بارداری است (Bongaarts & Hodgson, 2022: 7). بسیاری از نظریه‌ها بر اهمیت عواملی مانند آموزش، دستمزدها و استقلال نسبی زنان، کاهش مرگ‌ومیر، نگرش‌ها، هنجارهای جدید و سکولاریزاسیون تأکید دارند (به‌عنوان مثال Hirschman, 1994; Schultz, 2001; Guinnane, 2011) (Dribe et al, 2017: 3). مک دونالد^{۱۱} (۲۰۰۰) باروری پایین را نتیجه بهبود و پیشرفت‌های بنیادی در ماهیت و موقعیت زندگی برای زنان در جامعه می‌داند (عباسی شوازی و علی‌مندگاری، ۱۳۸۹: ۳۶). میرزایی (۱۳۸۴: ۱۴۱ و ۱۴۲) در یک تحلیل نهایی کاهش باروری را دست‌آوردی از توسعه اقتصادی و اجتماعی می‌داند از نظر ایشان تعدادی از عوامل موثر بر کاهش باروری در ایران بعد از انقلاب اسلامی عبارتند از: کاهش مرگ‌ومیر نوزادان و اطفال، افزایش میانگین سن زنان در اولین ازدواج، افزایش هزینه فرزندان، افزایش میزان سواد و تحصیلات، افزایش میزان شهرنشینی، آگاهی عمومی در مورد مسایل جمعیتی و تکوین یک برنامه تنظیم خانواده که توسط رهبران مذهبی مشروعیت یافته و مورد حمایت سازمان‌های بین‌المللی نیز قرار گرفته است.

بکر و لوئیس^{۱۲} (۱۹۷۳) مدل اقتصادی کلاسیک باروری را گسترش داده و استدلال کردند که والدین تصمیمات بهینه (به حداکثر رساندن منافع) در زمینه پرورش فرزندان را در دو بعد کمیت و کیفیت می‌گیرند (Fernihough, 2017: 38). همچنین نظریه‌هایی درباره اشاعه نوآوری‌ها توسعه یافته است (برای مثال، Bongaarts & Watkinz, 1996; Casterlin, 2001; Cleland, 2001; Cleland & Wilson, 1987; Hornik & McAnany, 2001; Kohler, 2001; Knowdal & Van de Wale, 1979; Montgomery & Watkinz, 1987; Rogers, 1973, 2003; Retherford & Palmore, 1983; Casterline, 1993, 1996). اشاعه، به فرآیند گسترش تکنولوژی‌های جدید، ایده‌ها، رفتارها و نگرش‌ها درون یک جمعیت از طریق مکانیزم‌های مختلفی مانند شبکه‌های اجتماعی، رهبران عقیده و رسانه‌ها اشاره دارند (Bongaarts & Hodgson, 2022: 11).

¹ Assimilation² Separation³ Marginalization⁴ Integration⁵ Minority group status⁶ International Union for the Scientific Study of Population⁷ Liège⁸ Coale⁹ Calculus of conscious choice¹⁰ Bongaarts & Hodgson¹¹ McDonald¹² Becker & Lewis

طبق شکل ۱، الگوی بونگارت (۲۰۰۶) عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیستی و محیطی مؤثر بر باروری را نشان می‌دهد. در این الگو، سرسلسله تمامی عوامل مؤثر بر باروری، ساختار اقتصادی و اجتماعی می‌باشد. سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی به واسطه تأثیر بر متغیرهای میانی با متغیرهایی که به‌طور مستقیم با باروری مرتبط هستند (متغیرهای بلا فصل)، بر سطوح باروری تأثیر می‌گذارند (احمدی و ازوجی، ۱۳۹۶: ۵۷).

شکل ۱. عوامل زمینه‌ای و بلا فصل مؤثر بر باروری در الگوی بونگارت (Bongarts, 2006)

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع مطالعات نظری و تحلیلی است که با استفاده از روش تحقیق اسنادی انجام شده است. این روش که از رایج‌ترین شیوه‌های گردآوری داده در تحقیقات نظری و توصیفی به‌شمار می‌آید، مبتنی بر تحلیل منابع ثانویه مکتوب همچون کتاب‌های تخصصی، مقالات علمی-پژوهشی داخلی و بین‌المللی است. تمرکز این مطالعه بر بررسی مفهومی و تحلیلی «گذار جمعیتی سوم» است؛ پدیده‌ای نوظهور در مطالعات جمعیت‌شناختی که با تغییرات در ساختار خانواده، تنوع قومی-فرهنگی ناشی از مهاجرت، افت باروری در کشورهای مهاجرپذیر، و تحولات ارزشی و نسلی در جوامع همراه است. برای جمع‌آوری داده‌ها، کلیدواژه‌هایی مانند "گذار جمعیتی سوم"، "تحول در ساختار خانواده"، "مهاجرت و باروری"، "تداوم کاهش باروری"، "تنوع فرهنگی" و "تغییرات ارزشی و نگرشی" به‌صورت هدفمند در پایگاه‌های اطلاعاتی و منابع علمی مورد جست‌وجو قرار گرفت. منابع استخراج‌شده با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی بررسی شدند تا ابعاد نظری، رویکردهای تحلیلی و روندهای غالب در تبیین این پدیده استخراج گردد. بهره‌گیری از روش کتابخانه‌ای در این پژوهش با هدف تعیین چارچوبی نظری و تحلیلی از گذار جمعیتی سوم انجام شده است تا ضمن شناسایی ابعاد چندگانه این گذار، امکان درک عمیق‌تری از پویایی‌های جمعیتی نوظهور در نتیجه مهاجرت در سطح جوامع فراهم گردد. تلاش شده است در انتخاب منابع، اعتبار علمی، روزآمد بودن و تنوع دیدگاه‌ها لحاظ شود.

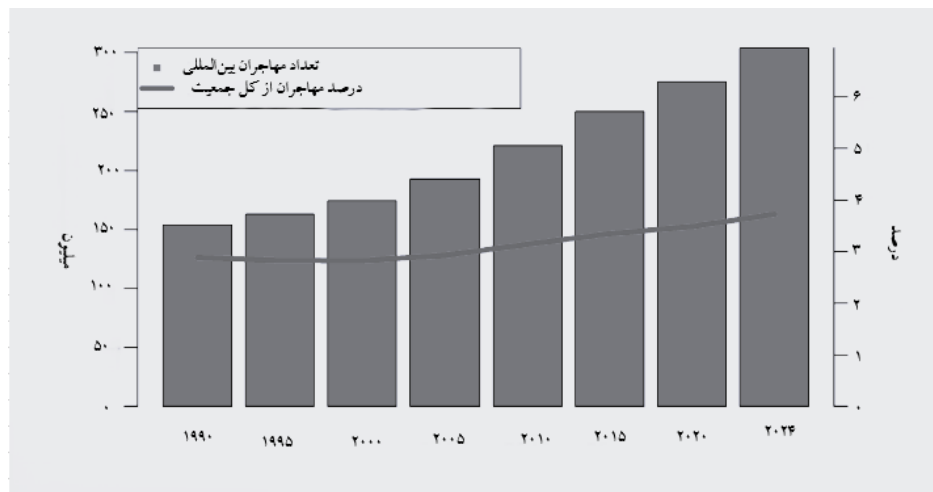
یافته‌ها

۱. سیمای مهاجرت در جهان

انتقال جمعیتی، که از اواخر قرن ۱۸ در اروپا آغاز شد و قرن‌های ۱۹ و ۲۰ به سایر نقاط جهان گسترش یافت یکی از تغییرات عمده‌ای است که بشریت تجربه کرده است. تمامی جمعیت‌های انسانی تحولات جمعیتی را تجربه می‌کنند، با این وجود تغییرات جمعیتی در مناطق جغرافیایی متفاوت ضمن عبور از مسیرهای گوناگون، وضعیت گذشته، حال و آینده جمعیت را ترسیم می‌کنند. مهاجرت یکی از عوامل تأثیرگذار بر تغییرات جمعیتی است، شکل ۲ روند جهانی مهاجرت از سال ۱۹۹۰ را نشان می‌دهد. در سال ۲۰۲۴ تعداد مهاجران بین‌المللی در سراسر جهان به ۳۰۴ میلیون نفر رسید؛ رقمی که تقریباً دو برابر جمعیت مهاجران بین‌المللی در سال ۱۹۹۰ (۱۵۴ میلیون نفر) است (شکل ۲). هالیفیلد^۱ (۲۰۰۰) معتقد است روندهای مهاجرت، بی‌ثبات‌ترین جزء از سه جزء تغییرات جمعیتی هستند، به نظر می‌رسد یکی از دلایل آن ظهور برخی بحران‌های جدید باشد؛ بحران‌های انسانی جاری

¹ Hollifield

در افغانستان، جمهوری بولیواری ونزوئلا و سوریه، و بحران‌های نوظهور در سودان و اوکراین و دیگر کشورها، منجر به تغییرات قابل توجهی در برآورد تعداد مهاجران بین‌المللی در برخی کشورها و مناطق شده است (United Nations, 2024).

شکل ۲. تعداد مهاجران بین‌المللی و سهم آنان از جمعیت جهانی، ۱۹۹۰-۲۰۲۴ (United Nations 2025)

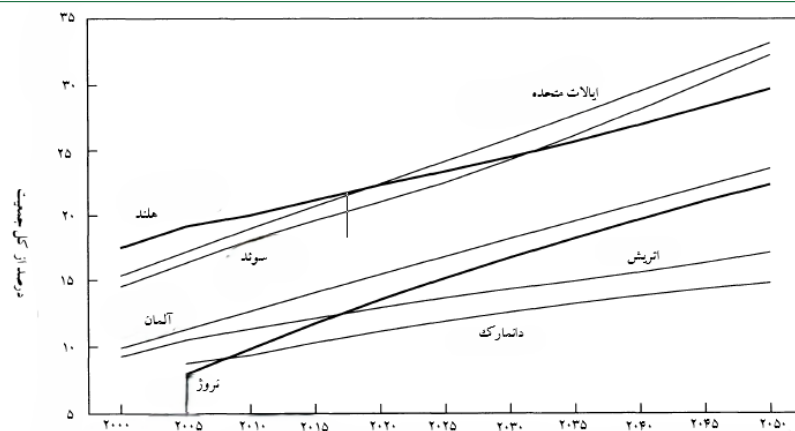
جدول ۱. سهم مهاجران از کل جمعیت در مناطق مختلف جهان، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۴

۲۰۲۴	۲۰۱۰	۱۹۹۰	
۳/۷	۳/۱	۲/۹	جهان
۱/۷	۱/۳	۳/۲	آفریقای شرقی
۲/۳	۱/۸	۲	آفریقای مرکزی
۱/۸	۱/۹	۱/۷	آفریقای شمالی
۴	۴/۲	۳/۳	آفریقای جنوبی
۱/۸	۲	۲/۴	آفریقای غربی
۱/۹	۱/۷	۲/۵	کل آفریقا
۴/۸	۵/۹	۱۲/۳	آسیای مرکزی
۰/۷	۰/۵	۰/۳	آسیای شرقی
۱/۸	۱/۸	۱/۶	آسیای جنوبی
۱/۶	۱/۴	۱/۶	آسیای جنوب شرقی
۱۵/۹	۱۲/۸	۹/۸	آسیای غربی
۱/۹	۱/۵	۱/۵	کل آسیا
۶/۵	۶/۶	۷/۲	اروپای شرقی
۱۷	۱۲	۷/۲	اروپای شمالی
۱۳/۱۳	۹/۹	۳/۸	اروپای جنوبی
۱۸/۴	۱۳/۸	۹/۶	اروپای غربی
۱۲/۶	۹/۸	۷/۱	کل اروپا
۲/۶	۱/۴	۱/۶	آمریکای لاتین و کارائیب
۴/۱	۳/۲	۳/۲	کارائیب
۱/۷	۱/۱	۱/۶	آمریکای مرکزی
۲/۹	۱/۳	۱/۵	آمریکای جنوبی
۱۵/۹	۱۴/۸	۹/۸	آمریکای شمالی
۲۱/۵	۱۹/۲	۱۷/۸	اقیانوسیه

منبع: United Nations 2025

بر اساس جدول ۱، مقصد اصلی مهاجران بین‌المللی عمدتاً اقیانوسیه، آمریکای شمالی و اروپا است. طبق گزارش سازمان ملل (۲۰۲۵)، اروپا بیشترین رشد مهاجران بین‌المللی را تجربه کرده است؛ به گونه‌ای که طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۴ حدود ۴۳ میلیون نفر به جمعیت مهاجران آن افزوده شد. این رشد پس از سال ۲۰۲۰ شتاب گرفت که اغلب ناشی از جریان‌های پناهندگی از اوکراین

بود (شکل ۳). براساس گزارش جهانی مهاجرت^۱، تهیه شده توسط **مک اولیف و اوچو**^۲ (۲۰۲۴)، در اقیانوسیه، استرالیا مقصد اصلی مهاجران به‌ویژه از ایران، افغانستان، پاکستان و عراق است. در آمریکای شمالی، مهاجرت عمدتاً به ایالات متحده صورت می‌گیرد که مبدأ اصلی آن آمریکای لاتین، کارائیب و آسیا است.

شکل ۳. پیش‌بینی رشد جمعیت مهاجر در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۵۰ در کشورهای منتخب، به صورت درصدی از جمعیت کل
منابع: US Census Bureau 2000; Ulrich 2001; Alders 2005; Lebhart and Miinz 2003; Statistics Sweden 2004; Statistics Denmark 2004; Statistics Norway 2005 به نقل از: Coleman 2009

مطابق شکل ۳، **کولمن (۲۰۰۶)** نشان داد در حدود سال ۲۰۰۰، مهاجرت در کشورهای سوئد، نروژ، هلند، آلمان، دانمارک، انگلستان و استرالیا، جمعیت‌های جدید و قابل توجهی (تا ۱۷-۱۸ درصد از کل جمعیت) را با منشاء خارجی یا اقلیت‌های قومی، به‌وجود آورده بود. پیش‌بینی می‌شود تا اواسط قرن سهم جمعیت با خاستگاه خارجی در تمامی کشورها تقریباً به‌طور خطی افزایش یابد؛ تا سال ۲۰۵۰ جمعیت اقلیت‌های قومی در ایالات متحده به حدود ۳۶ درصد کل جمعیت خواهد رسید و در کشورهای شمال غرب اروپا و جهان انگلیسی‌زبان، بین ۱۵ تا ۳۰ درصد جمعیت مهاجر خواهند بود. براساس **گزارش جهانی مهاجرت (۲۰۲۴)**، اکنون در اروپا، آلمان میزبان بیشترین تعداد پناهنده (حدود ۲ میلیون نفر)، معادل ۷ درصد کل پناهندگان جهان، می‌باشد. در ادامه مقاله، برخی از تعیین‌کننده‌های مهاجرت و کاهش باروری که موثر بر گذار سوم جمعیتی هستند، مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند.

۲. تعیین‌کننده‌های مهاجرت

۲-۱. عوامل سیاسی

سیاست‌های مهاجرتی (محدودکننده یا تشویقی)، بین دولت‌ها بسیار متفاوت هستند. **هالیفیلد (۲۰۰۰)** معتقد است، دولت‌های غربی با امضای کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشر و پناهندگی و تسهیل ورود همسران، بستگان و افراد تحت تکفل، آزادی عمل خود را در کنترل جریان‌های مهاجرت قانونی محدود کرده‌اند. برخی کشورها برای جبران رشد منفی جمعیت، مهاجرپذیری را تسهیل کرده‌اند؛ چنان‌که در آلمان و ایتالیا، مهاجرت رشد جمعیت را متعادل کرده و در کشورهایی مانند بلژیک، هلند، سوئد، نروژ و بریتانیا دوباره موجب افزایش جمعیت شده است. کانادا و استرالیا نیز با زیرساخت‌های اجتماعی و سیاسی پیشرفته از مهاجران حمایت می‌کنند در حالی‌که **ماسی (۱۹۹۸)**، به کاهش سیاست‌های سازش کارانه ایالات متحده از سال ۱۹۸۶، نظیر جرم‌انگاری استخدام کارگران غیرمجاز، محدودیت دسترسی مهاجران قانونی و غیرقانونی به برخی مزایای اجتماعی، افزایش بازرسی‌ها در محل‌های کار و افزایش تخصیص نیروی انسانی و منابع برای کنترل مرز اشاره می‌کند. وضعیت سیاسی کشور مبدأ نظیر ناآرامی‌های سیاسی با خشونت بالا محرک مهاجرت هستند، به‌عنوان مثال **آلوارادو^۳ و ماسی (۲۰۱۰)** نشان دادند که مهاجرت از نیکاراگوئه به ایالات متحده در پاسخ به افزایش خشونت‌های کشنده دهه ۱۹۹۰ افزایش یافت. شکل ۴ روند آوارگی جهانی طی سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۲۲ را نشان می‌دهد؛ براساس **گزارش توسعه انسانی^۴ (۲۰۲۳/۲۰۲۴)**، در سال ۲۰۲۲ حدود ۱۰۸ میلیون نفر بر اثر درگیری‌ها، آزار و نقض

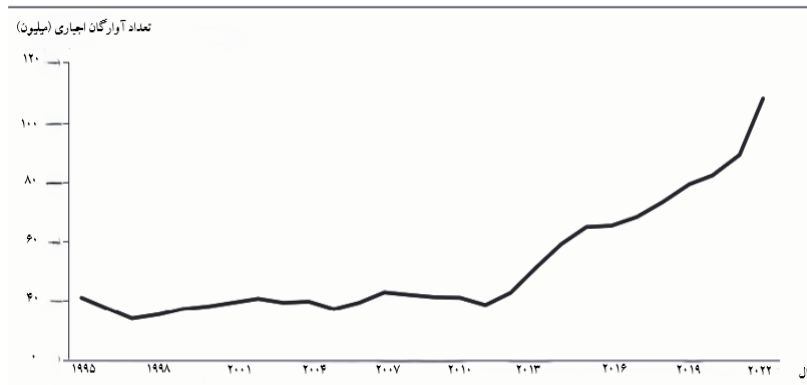
¹ Word Migration Report

² McAuliffe & Oucho

³ Alvarado

⁴ Human Development Report

حقوق بشر ناگزیر به ترک محل سکونت خود شدند؛ رقمی که نسبت به سال ۲۰۱۰ دو و نیم برابر افزایش یافته است.

شکل ۴. تعداد آوارگان از سال ۱۹۹۵ تا سال ۲۰۲۲ (میلیون نفر) (UNHCR 2023)

در سال ۲۰۲۴ نیز تعداد پناهندگان و درخواست‌کنندگان پناهندگی که به دلیل آزار، درگیری، خشونت و نقض حقوق بشر مجبور به عبور از مرزهای بین‌المللی شده‌اند، ۵۱/۷ میلیون نفر بود که معادل یک ششم کل مهاجران بین‌المللی و بالاترین سطح ثبت‌شده از دهه ۱۹۵۰ است (United Nations, 2024). خاورمیانه یکی از مهم‌ترین کانون‌های مهاجرت اجباری در جهان است، در این میان، جمهوری عربی سوریه در سال ۲۰۲۲ مبدأ حدود ۶٫۵ میلیون پناهنده بود؛ رقمی که معادل نزدیک به یک‌پنجم کل جمعیت پناهندگان جهان است (مک اولیف و اوچو، ۲۰۲۴).

۲-۲. سطح توسعه

جدول ۲. فراوانی مهاجران بین‌المللی و سهم آنان از کل جمعیت میزبان براساس سطح توسعه‌یافتگی

سطح توسعه‌یافتگی	۱۹۹۰		۲۰۱۰		۲۰۲۴	
	تعداد مهاجران (هزار)	سهم مهاجران از کل جمعیت (درصد)	تعداد مهاجران (هزار)	سهم مهاجران از کل جمعیت (درصد)	تعداد مهاجران (هزار)	سهم مهاجران از کل جمعیت (درصد)
مناطق بسیار توسعه‌یافته	۸۴۵۷۷	۷/۴	۱۳۲۵۱۶	۱۰/۷	۱۶۸۲۴۸	۱۳/۱
مناطق کمتر توسعه‌یافته	۶۹۳۴۰	۱/۷	۸۸۵۰۵	۱/۵	۱۳۵۷۷۴	۲
کشورهای با کمترین توسعه‌یافتگی	۱۱۴۲۳	۲/۲	۱۰۰۶۱	۱/۷	۱۹۶۱۹	۱/۷

منبع: United Nations 2025

مطابق جدول ۲، سهم مهاجران بین‌المللی از کل جمعیت در مناطق بسیار توسعه‌یافته، افزایش یافته‌است؛ روندی که بیانگر نقش جاذبه‌های توسعه در جهت‌دهی به جریان‌های مهاجرتی است. براساس گزارش جهانی مهاجرت (۲۰۲۴)، ۱۱ میلیون مهاجر آفریقایی در سال ۲۰۲۰ عمدتاً در اروپا ساکن بوده‌اند. این الگو با نتایج پژوهش‌های پیشین (ویکس، ۱۳۹۵؛ ماسی و همکاران، ۱۹۹۳) مبنی بر این‌که افراد به مناطقی مهاجرت می‌کنند که دارای بیشترین فرصت‌ها و موقعیت‌ها باشد، همخوانی دارد.

۲-۳. عوامل اقتصادی و جمعیتی

طبق گزارش سازمان ملل (۲۰۰۵) نابرابری‌های اقتصادی نسبی یکی از دلایل مهاجرت است. این نابرابری‌ها در کشورهای آفریقایی و دیگر کشورهای کم‌توسعه در جهت‌دهی به جریان‌های مهاجرتی است. حتی با فرض کاهش نسبی باروری، پیش‌بینی می‌شود که تا سال ۲۰۵۰، کشورهای فقیر مانند اتیوپی، سومالی و بیشتر کشورهای غرب آفریقا سه تا چهار برابر رشد جمعیتی داشته باشند که منبع جریان‌های قابل توجهی از پناهندگان و مهاجران غیرقانونی به اروپا هستند. در مطالعه شریفی و همکاران (۱۴۰۲) نیز عدم ثبات وضعیت اقتصادی، بیکاری و تورم افسارگسیخته یکی از علل زمینه‌ای مهاجرت زنان عنوان شده است. وجود برخی عوامل دیگر نیز در تسهیل مهاجرت نقش آفرین هستند. طبق گزارش جهانی مهاجرت (۲۰۲۴)، گسترش شرکت‌های کارایی و توافق‌های دوجانبه کارگری در شرق آفریقا سبب افزایش قابل توجه مهاجرت کاری به کشورهای حاشیه خلیج فارس شده و این مسیر، یکی از پرتراфик‌ترین راه‌های دریایی مهاجرت جهان است.

۴-۲. تغییرات اقلیمی

مایرز^۱ (۲۰۰۱ و ۲۰۰۵) تغییرات آب‌وهوایی را به عنوان عاملی در مهاجرت حدود یک میلیون نفر از آفریقا از طریق دریای مدیترانه به جنوب اروپا در سال‌های اخیر ذکر کرده است. همچنین طبق گزارش جهانی مهاجرت (۲۰۲۴)، در سال‌های ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳، جابه‌جایی‌های گسترده‌ای به دلیل بلایای اقلیمی و آب و هوایی در بخش‌های مختلف جهان، از جمله در پاکستان، فیلیپین، چین، هند، بنگلادش، برزیل و کلمبیا رخ داده است.

۵-۲. عوامل فرهنگی و اجتماعی

طبق نظر کولمن (۲۰۰۹) در کشورهایی مانند ژاپن تقاضای کارفرمایان برای نیروی کار با تمایل عمومی جامعه برای محافظت از جامعه ژاپنی در برابر تنوعی که دیگر کشورهای ثروتمند و کهن سال تجربه می‌کنند، در تعارض است، به عنوان مثال در سال ۲۰۰۵، در ژاپن، ۳۰۲ هزار برزیلی حضور داشتند که اکنون به آنها پول پرداخت می‌شود تا کشور را ترک کنند. شبکه‌های قاچاق نیز در تصمیم به مهاجرت موثر هستند؛ براساس گزارش جهانی مهاجرت (۲۰۲۴)، این شبکه‌ها نقش کلیدی در تسهیل تلاش‌ها برای رسیدن به اروپای شمالی، غربی و جنوبی ایفا می‌کنند.

۳. اثرات مهاجران بر جامعه مقصد

اشتاینمن و یگا^۲ (۲۰۰۰)، تأکید کردند در جوامعی با باروری زیر سطح جایگزینی، گروه‌های اقلیت با نرخ رشد بالاتر در بلندمدت بر جمعیت اصلی غلبه خواهند کرد. در همین راستا، یافته‌های لیشر^۳ (۲۰۱۳)، نشان می‌دهد که در آمریکا طی یک یا دو نسل آینده، جمعیت مسن‌تر و عمدتاً سفیدپوست جای خود را به کودکان اقلیت خواهد داد و از سال ۲۰۴۳ تمام رشد جمعیت این کشور ناشی از گروه‌های غیرسفیدپوست خواهد بود. این پدیده که «گذار سوم جمعیتی» نامیده می‌شود، پیامدهای مهمی برای تغییر مرزهای نژادی دارد. به بیان کولمن (۲۰۰۶)، افزایش ورودی جمعیت‌ها بدون فرهنگ‌پذیری ممکن است نرخ‌های باروری را حفظ یا حتی افزایش دهد، همانند جمعیت‌های آفریقایی در سوئد و بریتانیا. کولمن (با مقایسه سال ۲۰۱۷ با ۱۹۶۰) ضمن اشاره به کاهش سهم مهاجران اروپایی و افزایش مهاجران آفریقایی، آسیایی و آمریکای لاتین بیان می‌کند که حتی با کاهش تدریجی باروری به سمت میانگین ملی، ورود مهاجران می‌تواند سیمای نژادی کشورهای مهاجرپذیر را به‌طور بنیادین دگرگون سازد. کولمن (۲۰۰۹) بیان می‌کند شیوع بالای ازدواج‌های بین‌قومیتی، رشد جمعیت‌های مهاجرت‌بار را تعدیل می‌کند و درعین حال، هویت‌های جدیدی با منشأ مختلط ایجاد می‌کند.

مهاجر سنت‌های فرهنگی خود را به جامعه میزبان وارد می‌کند، این فرایند بسته به همگرایی یا جدایی‌گزینی^۴ مهاجران، پیامدهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی متفاوتی برای جوامع میزبان به همراه دارد که می‌تواند برای کشورهای پذیرنده نگران‌کننده باشد. سن مهاجران عامل مهمی در پذیرش فرهنگ جدید است؛ مهاجران جوان سریع‌تر در جامعه مقصد ادغام می‌شوند و فرهنگ جدید را به خانواده و دوستان در جامعه مبداء منتقل می‌کنند و سبب تغییرات فرهنگی و نگرشی و در نهایت تغییرات جمعیتی می‌شوند. به عبارت دیگر، گردش بین‌المللی افراد، گردش ایده‌ها از جمله ایده‌های ارزشمند کشورهای مقصد را نیز تسهیل می‌کند، برای مثال، در مراکش، مصر و ترکیه، فارگوس^۵ (۲۰۰۶) نشان می‌دهد که زمانی که یکی از اعضای خانواده به کشورهایی با باروری بالا (خلیج فارس) یا باروری پایین (غرب) مهاجرت می‌کند، نرخ زادوولد به‌طور متفاوتی تحت تأثیر قرار می‌گیرد. مطالعه دیگری توسط وینکلر^۶ و همکاران (۲۰۱۶) انجام شد که تأثیر سن را به وضوح نشان داد؛ این مطالعه نشان داد مهاجرت منجر به همگرایی گروه‌های قومی-نژادی شده است، مهاجرت خالص جمعیت زیر ۴۰ سال، جدایی‌گزینی را کاهش داده، در حالی که مهاجرت خالص افراد بالای ۶۰ سال، جدایی‌گزینی را تشدید کرده است. مسئله مهم دیگر تغییر ترتیب زندگی جوانان است: به دلیل ثبات سنی در مهاجرت بین‌المللی و تأخیر مستمر در ازدواج و بچه‌دار شدن، ترتیب گذشته یعنی ازدواج-تولید مثل - مهاجرت به تدریج با ترتیب جدید مهاجرت-ازدواج-تولید مثل جایگزین می‌شود؛ بنابراین ممکن است ازدواج در کشور مقصد رخ داده و ایده‌آل‌های باروری، فرهنگی و ... فرد مهاجر در فاصله مهاجرت تا ازدواج با جامعه بومی هم‌گرا شده باشد.

¹ Myers

² Steinmann & Jäger

³ Lichter

⁴ Segregation

⁵ Fargues

⁶ Winkler

علی‌رغم این اوصاف، ماسی (۱۹۹۹) معتقد است در اروپا، رشد احزاب و جنبش‌های ضد مهاجر و گسترش خشونت علیه اقلیت‌های قومی نشان می‌دهد که در عمل، نگرش‌ها و ملاحظات سیاسی بیش از نیازهای اقتصادی، شکل‌دهنده‌ی دیدگاه عمومی و سیاست‌های مهاجرتی در بسیاری از کشورهای اروپایی هستند. مهاجران اغلب کم‌مهارت هستند، بنابراین کارگران بومی کم‌مهارت که بیشترین زیان را در صورت گسترش مهاجرت متحمل می‌شوند. فشار سیاسی برای محدودیت مهاجرت ایجاد می‌کنند، ممکن است ناآرامی‌های کارگری رخ دهد، یا برخی شهروندان، تمایل به بیگانه‌ستیزی و مخالفت با مهاجرت دارند که می‌تواند منجر به اعمال خشونت علیه مهاجران شود. به‌علاوه ادغام مهاجر در جامعه میزبان صد درصد نیست و تفاوت‌های فرهنگی و اعتقادی ممکن است چالش‌های جدیدی در جامعه میزبان ایجاد کند، بنابراین کشور با وضعیت جدیدی مواجه می‌شود.

۴. تعیین‌کننده‌های باروری

فارگوس (۲۰۱۱) عنوان کرد حدود یک قرن پیش یک زن به طور میانگین بین ۶ تا ۹ فرزند به دنیا می‌آورد و در سال ۲۰۱۰ زنان در طول عمر خود به طور میانگین ۲/۶ فرزند به دنیا آوردند (به ترتیب ۱/۶، ۲/۷ و ۴/۲ در مناطق توسعه‌یافته، در حال توسعه و کمتر توسعه‌یافته). پیش‌بینی می‌شود جمعیت جهان و همچنین جمعیت کشورهای به‌زودی به باروری نزدیک به سطح جانشینی (۲/۱) فرزند به ازای هر زن) هم‌گرا شوند. تعیین‌کننده‌های کاهش باروری در مقاطع مختلف ممکن است متفاوت باشند: به عنوان مثال **دربی^۱ و همکاران (۲۰۱۴)** نشان دادند در مراحل اولیه گذار باروری، تفاوت‌های اجتماعی-اقتصادی آشکاری در باروری خالص وجود دارد و باروری پایین ویژگی متمایز طبقه نخبگان و طبقه متوسط به بالا است، در همین راستا، **دالا زوانا^۲ (۲۰۰۷)**، استدلال می‌کند در مراحل پیشرفته‌تر گذار، نگرانی والدین برای تحرک اجتماعی فرزندان، که اغلب «اضطراب وضعیت»^۳ نامیده می‌شود، خود به یک علت مهم برای مشخصه باروری پایین دائمی در اکثر کشورهای توسعه‌یافته تبدیل می‌شود (**ریهه، ۲۰۱۱: ۱۸**). به نظر می‌رسد در کشورهای در حال توسعه‌ای مانند ایران نیز، نگرانی والدین از شرایط سیاسی و اقتصادی و آینده فرزندان از عوامل کاهش باروری است. با این حال تعیین‌کننده‌های باروری بر اساس سطوح خرد و کلان، مناطق توسعه‌یافته و در حال توسعه، محل سکونت شهری یا روستایی، نژاد، قومیت و جامعه مهاجرپذیر یا مهاجرفرست ممکن است متفاوت باشند و حتی در برخی موارد تاثیرات معکوس داشته باشند همان‌گونه که **فرنی‌هاگ^۴ (۲۰۱۷)** نشان داد رابطه مثبتی بین باروری و تحصیل در سطح کلی وجود دارد؛ اما این رابطه وقتی بر روی واحدهای خرد تمرکز می‌کنیم، برعکس می‌شود.

محل سکونت یکی از عوامل مهم در تعیین وضعیت باروری است؛ به‌طور مثال **لسته‌هاک (۲۰۱۰)** افزایش سن ازدواج را به‌عنوان یک عامل کلیدی در کاهش کلی باروری در بسیاری از کشورهای غیرغربی عنوان کرده است؛ اما آیا این موضوع همه جا مصداق دارد؟ نظر به این که سن ازدواج روستاییان پایین‌تر از مناطق شهری است، (به‌عنوان مثال به **محمودیانی و همکاران، ۱۳۹۳؛ قاسمی اردهایی، ۱۳۸۶؛ ضرابی و مصطفوی، ۱۳۹۰** رجوع شود) به نظر می‌رسد این عامل در مناطق شهری بیشتر مصداق داشته باشد تا مناطق روستایی. قومیت از دیگر عوامل تعیین‌کننده باروری است، در همین راستا، **صادقی و همکاران (۱۴۰۳)** نشان دادند قومیت نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری ترجیحات و رفتارهای باروری دارد.

اگرچه در اغلب کشورها زنان اندازه ایده‌آل خانواده را دست‌کم دو فرزند می‌دانند؛ اما تداوم مشکلات اقتصادی-اجتماعی، مهاجرت جوانان، تغییر سبک زندگی و شرایط نوظهور استرس‌زا سبب کاهش اندازه ایده‌آل و نزول باروری کل به زیر سطح جایگزینی شده است. جمعیت‌شناسانی مانند **لسته‌هاک و ویلیامز^۵ (۱۹۹۹)**، معتقدند که میزان باروری کل (TFR) زیر سطح جایگزینی باقی خواهد ماند (**Coleman, 2006: 404**). همچنین براساس پیش‌بینی‌های رسمی نیز انتظار می‌رود میزان باروری کل^۶ (TFR) در آینده از ۱،۸۵ یا ۱،۹ فراتر نرود (**United Nations, 2004; Eurostat, 2005**). بنابراین یکی از پیش‌نیازهای گذار سوم جمعیتی که تداوم باروری پایین است، پیش روی تعداد زیادی از کشورهای جهان قرار دارد که به همراه افزایش مهاجرت‌ها زمینه‌ساز بروز تغییرات جدید جمعیتی می‌شوند. حال این سوال مطرح می‌شود که آیا دگرگونی ترکیب قومی یا نژادی کشورهای اروپایی در قرن بیست و یکم، که در این پیش‌بینی‌ها مورد انتظار است، باید به‌عنوان سومین انتقال جمعیتی در حال انجام تلقی شود؟ **کولمن (۲۰۰۶)** معتقد

¹ Dribe

² Dalla Zuanna

³ Status anxiety

⁴ Fernihough

⁵ Willems

⁶ Total Fertility Rate

است برای تضمین برجسب "گذار"، تغییر جمعیت باید از نظر تاریخی سریع، بدون سابقه، برگشت‌ناپذیر، و مهمتر از همه از نظر اجتماعی، فرهنگی و سیاسی اساسی باشد. او همچنین معتقد است برای انتقال سوم جمعیت‌شناختی، کاهش جمعیت‌های اکثریت پیشین به زیر ۵۰ درصد از کل، یک معیار آشکار برای انتقال است. با این حال، اهمیت آن بی‌گمان به پایداری و هویت متمایز جمعیت‌های مرتبط و همچنین به یکپارچگی اقلیت‌ها با استانداردهای بومی، یا برعکس، تطابق و همگرایی متقابل همه گروه‌ها بستگی دارد. با فرض‌های ارائه شده، کشورهای مورد نظر در برخی موارد تا قرن بیست و دوم به بعد، به «اکثریت خارجی» تبدیل نمی‌شوند. بنابراین تغییرات مذکور مربوط به آینده دور است و مانند گذارهای پیشین اساسی و برگشت‌ناپذیر خواهد بود.

بحث و نتیجه‌گیری

در انتقال جمعیتی دیر یا زود جمعیت هر کشوری دست‌خوش تغییر خواهد شد، مهاجرت عامل مهم و موثری در رشد و ساختار جمعیت است. اگرچه دولت‌ها از طریق جنگ، اشغال نظامی، استعمار، سیاست‌های جذب نیروی کار و سرکوب سیاسی نقش مهمی در شکل‌دهی به الگوهای مهاجرت معاصر ایفا کرده‌اند؛ اما عوامل ساختاری مانند تفاوت در درآمد سرانه واقعی و نرخ رشد جمعیت هنوز محرک اصلی مهاجرت از کشورهای فقیر به شمار می‌روند. فساد، ناکارآمدی و ضعف حکمرانی نیز این روند را تشدید کرده‌است، با این حال انگیزه‌های اقتصادی همچنان مهم‌ترین عامل مهاجرت محسوب می‌شوند. نابرابری‌های اقتصادی به‌ویژه در آفریقا و کشورهایی با نرخ رشد جمعیت بالا افزایش یافته‌است، این کشورها در حال حاضر منبع جریان‌های قابل توجهی از پناهجویان و مهاجران غیرقانونی به اروپا هستند. در بسیاری از کشورها با تداوم کاهش باروری و ناکامی سیاست‌های تشویقی افزایش جمعیت روبرو هستیم، بنابراین ترکیب این دو تغییر جمعیتی عظیم (افزایش حجم مهاجرت‌ها و تداوم کاهش باروری) ساختار جمعیتی و سیمای نژادی کشورهای مهاجرپذیر را تغییر خواهد داد. فرآیند ادغام از مسائل قابل توجه در جریان مهاجرت است، در بسیاری از کشورهای اروپایی، ادغام به‌عنوان فرآیندی یک‌سویه تلقی می‌شود که بار تغییر را کاملاً بر دوش مهاجران می‌گذارد و از آن‌ها انتظار می‌رود که فرآیندی یک‌جانبه از تغییر را، به‌ویژه در عرصه عمومی، طی کنند تا بتوانند در نظم موجود جا بیفتند. در این استراتژی محدودیت‌هایی مانند باورهای مذهبی وجود دارد که اغلب نادیده گرفته می‌شوند. با این وجود، اغلب کشورها نگرانی‌هایی در خصوص تفاوت‌های نژادی و فرهنگی مهاجران با جامعه میزبان دارند. منشأ نژادی یک مهاجر ممکن است مانع ادغام کامل باشد، همچنین در بسیاری از جوامع، فشارهای اجتماعی و سیاسی برای همسان‌سازی می‌تواند به تشدید شکاف‌های اجتماعی منجر شود. بنابراین، پیامدهای افزایش مهاجرت باید در ابعاد مختلف اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

به باور کولمن تداوم مهاجرت بالای کشورهای فقیر مناطق تحت کنترل اقلیت‌های قومی را گسترش می‌دهد. بنابراین کشورهای مقصد جهت مدیریت جامعه جدید و متنوع از نظر نژادی، نیازمند اعمال سیاست‌های انعطاف‌پذیری هستند که در آن تعامل میان افراد و همچنین بین افراد و نهادها، سازنده و مبتنی بر احترام به تفاوت‌ها باشد. این نوع تعامل می‌تواند تبادل فرهنگی را تقویت کرده و به ایجاد یک جامعه منسجم، به دور از احساس تبعیض و خشونت اجتماعی و قانونی منجر شود.

تغییرات جمعیتی مورد بحث، برخلاف اولین انتقال جمعیتی جهانی، اغلب محدود به کشورهای توسعه‌یافته است در کشورهای در حال توسعه، با جمعیت‌های بزرگ و ترکیب‌های جمعیتی غالب، مهاجرت گسترده تأثیر قابل توجهی بر تنوع جمعیتی نخواهد داشت و گذار جمعیتی دیر هنگام‌تر، حفظ الگوی ترکیب جمعیت اولیه را محتمل‌تر می‌سازد. علاوه بر این، محدودیت منابع، سیاست‌های کنترل مهاجرت و تغییرات اقلیمی موانعی برای تحقق گذار جمعیتی سوم در این کشورها است. در برخی موارد، خروج یا اخراج اجباری گروه‌ها موجب همگن‌تر شدن جمعیت شده است، مانند مهاجرت یونانی‌ها و ارمنی‌ها از آناتولی، یهودیان، ایرانی‌ها، یونانی‌ها و سایر اروپایی‌ها از کشورهای خاورمیانه و اکثر اروپایی‌ها و هندی‌ها از آفریقای استوایی. حتی در کشورهای توسعه‌یافته هم، برخی از مناطق عمده تاکنون تنها تجربه محدودی از مهاجرت و تنوع قومی داشته‌اند. بنابراین، هرگونه گذار جمعیتی محدود به مناطق خاص خواهد بود.

در پایان یادآور می‌شود که تغییرات جمعیتی ذاتی بوده؛ ولی سرعت پویایی ساختار جمعیت در کشورهای مختلف تحت تاثیر شرایطی متفاوت، متغیر است و از آنجایی که حکومت‌ها توان قانونی بالایی در فیلتر نوع مهاجران، فرهنگ‌سازی، ادغام و ... را دارند، تغییرات نژادی اکثریت جامعه به نظر نمی‌رسد تهدید کننده باشد و شاید نژاد جمعیت آینده که ترکیبی از نژاد اروپایی و مهاجران است با اصلیت جامعه بومی تفاوت خیلی زیادی نداشته‌باشد. مدیریت تغییرات احتمالی جمعیت آینده به دانش، آگاهی، تمهیدات لازم و انعطاف‌پذیری حکمرانان آن کشور در همگامی با وضعیت جدید بستگی دارد.

منابع

- احمدی، علی محمد؛ ازوجی، علاءالدین (۱۳۹۶). تعیین‌کننده‌های کلان اقتصادی-اجتماعی نرخ باروری کل (TFR) در ایران؛ با استفاده از الگوی خودهمبسته باوقفه توزیعی (ARD). پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، ۱۷ (۳)، ۵۳-۷۶. <http://ecor.modares.ac.ir/article-18-1477-fa.html>
- سوبوتکا، توماس؛ ماتیساک، آنا؛ بروزوسکا، زوزانا (۱۳۹۹). پاسخ‌های سیاستی به باروری پایین (رسول صادقی و میلاد بگی، مترجمان). موسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور. <https://fidibo.com/book/119377>
- سیدمیرزایی، سیدمحمد (۱۳۷۷). انتقال جمعیتی، علل و نتایج اقتصادی و اجتماعی آن. نامه علوم اجتماعی، (۱۲)، ۸۹-۶۹. https://jnoe.ut.ac.ir/article_15069.html
- شریفی، علی؛ عباسی شوازی، محمد تقی؛ عنایت، حلیمه؛ محمودیانی، سراج الدین (۱۴۰۲). درهم‌تنیدگی‌های ساخت اجتماعی جنسیت و مهاجرت‌های مستقل بین‌المللی زنان ایرانی. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۸ (۳۶)، ۳۰۵-۳۵۷. <https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2012821.1309>
- صادقی، رسول؛ عابدینی، زهرا؛ مال‌میر، مهدی؛ ابراهیمی، مرضیه (۱۴۰۳). تفاوت‌های قومی در ایده آل‌ها و رفتارهای فرزندآوری در ایران. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۹ (۳۸)، ۵۷-۹۵. <https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2028587.1349>
- صادقی، رسول؛ سیدحسینی، سیده متین (۱۳۹۸). میزان تمایل جوانان به مهاجرت بین‌المللی و عوامل تعیین‌کننده آن در شهر تهران. مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۱۸ (۴۳)، ۹-۲۶. https://faslname.msy.gov.ir/article_295.html
- ضرابی، وحید؛ مصطفوی، سید فرخ (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر سن ازدواج زنان در ایران؛ یک رویکرد اقتصادی. پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، ۱۱ (۴)، ۳۳-۶۴. <http://ecor.modares.ac.ir/article-18-2751-fa.html>
- عباسی شوازی، محمد جلال؛ علی‌مندگاری، ملیحه (۱۳۸۹). تاثیر ابعاد متفاوت استقلال زنان بر رفتار باروری آنها در ایران. زن در توسعه و سیاست، ۱۸ (۱)، ۳۱-۵۱. https://jwdp.ut.ac.ir/article_20422.html
- قاسمی‌اردهایی، علی (۱۳۹۶). تأثیر محل زندگی (روستا / شهر) بر زمان ازدواج زنان در ایران. روستا و توسعه، ۱۰ (۲)، ۶۳-۸۶. https://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59307.html
- محمودیانی، حسین (۱۳۷۹). پژوهشی در زمینه‌های نظری و نتایج مهاجرت و باروری. نامه علوم اجتماعی، (۱۵)، ۱۴۷-۱۶۴. https://jnoe.ut.ac.ir/article_15436.html
- محمودیانی‌گیلان، سراج الدین (۱۳۹۳). باروری ایده‌آل زنان و تعیین‌کننده‌های آن (مطالعه موردی زنان شهر کرمانشاه). مجله دانشگاه علوم پزشکی ایلام، ۲۲ (۷)، ۳۱-۲۴. <http://sjimu.medilam.ac.ir/article-1-1456-fa.html>
- میرزایی، محمد (۱۳۸۴). جمعیت و توسعه با تاکید بر ایران (ده مقاله). مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
- ویکس، جان (۱۳۹۵). جمعیت: مقدمه‌ای بر مفاهیم و موضوعات (الیه میرزایی، مترجم). موسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور.
- Abbasi-Shavazi, M.J., & Alimandegar, M. (2010). The effects of various dimensions of women's autonomy on fertility behavior in Iran. *Woman in Development & Politics*, 8(1), 31-51. [In Persian]. https://jwdp.ut.ac.ir/article_20442.html
- Abbasi-Shavazi, M.J., Macdonald, P., Hosseini-Chavoshi, M. (2009). *The fertility transition in Iran*. Springer Dordrecht Heidelberg/London/New York. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-3198-3>
- Ahmadi, A. M., & Ezoji, A. (2017). Socioeconomic determinants of total fertility rate at an aggregate level in Iran: An application of ARDL. *Economic Research (Sustainable growth and development)*, 17(3), 53-76. [In Persian]. <http://ecor.modares.ac.ir/article-18-1477-en.html>
- Ajzen, I. (1988). *Attitudes, personality, and behavior* (U.S. ed.). Dorsey Press.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (2000). Attitudes and the attitude-behavior relation: Reasoned and automatic processes. *European Review of Social Psychology*, 11(1), 1-33. <https://doi.org/10.1080/14792779943000116>
- Alders, M. (2005). Allochtenprognose 2004-2050: Belangrijkste uitkomsten (Projections of the foreign-origin population in the Netherlands). *Bevolkings trends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland*, 53(1), 32-41.
- Alvarado, S.E., & Massey, D.S. (2010). In search of peace: Structural adjustment, violence, and international migration. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 630(1), 137-161. <https://doi.org/10.1177/0002716210368107>
- Amuedo-Dorantes, C., & Arenas-Arroyo, E. (2021). Immigration policy and fertility: Evidence from undocumented migrants in the U.S. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 189, 274-297. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2021.06.027>
- Baizán, P., & González-Ferrer, A. (2016). What drives Senegalese migration to Europe? The role of economic restructuring, labor demand, and the multiplier effect of networks. *Demographic Research*, 35(13), 339-380. <http://doi.org/10.4054/DemRes.2016.35.13>
- Becker, G.S., & Lewis, H.G. (1973). On the interaction between the quantity and quality of children. *Journal of Political Economy*, 81(2), 279-288. <https://doi.org/10.1086/260166>
- Blanc, G. (2023). *The cultural origins of the demographic transition in France*. (hal-02318180v11).
- Bloom, D., & Canning, D. (2005). *Global demographic change: Dimensions and economic significance* (PGDA Working Papers). Program on the Global Demography of Aging. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=601119
- Bohra-Mishra, P., & Massey, D.S. (2011). Individual decisions to migrate during civil conflict. *Demography*, 48(2), 401-424. <https://doi.org/10.1007/s13524-011-0016-5>
- Bongaarts, J. (2006). The causes of stalling fertility transitions. *Studies in Family Planning*, 37(1), 1-13. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4465.2006.00079.x>

- Bongaarts, J., & Hodgson, D. (2022). *Fertility transition in the developing world*. Springer Briefs in Population Studies. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-11840-1>
- Bongaarts, J., & Watkins, S. (1996). Social interactions and contemporary fertility transitions. *Population and Development Review*, 22(4), 639–682. <https://doi.org/10.2307/2137804>
- Boyd, M. (1989). Family and personal networks in international migration: Recent developments and new agendas. *The International Migration Review*, 23(3), 638–670. <https://doi.org/10.2307/2546433>
- Caldwell, J.C. (2006). *Demographic transition theory*. Springer.
- Casterline, J. B. (Ed.). (2001). *Diffusion processes and fertility transition: Selected perspectives*. National Academy Press. <http://www.nap.edu/catalog/10228.html>
- Cleland, J. (2001). Potatoes and pills: An overview of innovation-diffusion contributions to explanations of fertility decline. In J. B. Casterline (Ed.), *Diffusion processes and fertility transition: Selected perspectives* (pp. 39–65). National Academy Press. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK223856/>
- Cleland, J., & Wilson, C. (1987). Demand theories of the fertility decline: An iconoclastic view. *Population Studies*, 41(1), 5–30. <https://doi.org/10.1080/0032472031000142516>
- Coale, A.J. (1973). The demographic transition reconsidered. In *International Population Conference, Liège, 1973, Volume I* (pp. 53–72). International Union for the Scientific Study of Population.
- Coale, A.J., & Treadway, R. (1986). A summary of the changing distribution of overall fertility, marital fertility, and the proportion married in the provinces of Europe. In A. J. Coale & S. C. Watkins (Eds.), *The decline of fertility in Europe* (pp. 31–181). Princeton University Press.
- Coleman, D. (2006). Immigration and ethnic change in low-fertility countries: A third demographic transition. *Population and Development Review*, 32(3), 401–446. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2006.00131.x>
- Coleman, D. (2009). Divergent patterns in the ethnic transformation of societies. *Population and Development Review*, 35(3), 449–478. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2009.00293.x>
- Coleman, D., & Rowthorn, R. (2011). Who's afraid of population decline? A critical examination of its consequences. *Population and Development Review*, 37(1), 217–248. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00385.x>
- Dalla Zuanna, G. (2007). Social mobility and fertility. *Demographic Research*, 17(15), 441–464. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2007.17.15>
- Davis, K. (1945). The world demographic transition. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 237(1), 1–11. <https://doi.org/10.1177/000271624523700102>
- De Haas, H. (2010a). Migration and development: A theoretical perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x>
- De Haas, H. (2010b). The internal dynamics of migration processes: A theoretical inquiry. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1587–1617. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489361>
- De Haas, H., Czaika, M., Flahaux, M.L., Mahendra, E., Natter, K., Vezzoli, S., Villares-Varela, M. (2019). International migration: Trends, determinants, and policy effects. *Population and Development Review*, 45(4), 885–922. <https://doi.org/10.1111/padr.12291>
- Dribe, M., Breschi, M., Gagnon, A., Gauvreau, D., Hanson, H.A., Maloney, T.N., Mazzoni, S., Molitoris, J., Pozzi, L., Smith, K.R., Vézina, H. (2017). Socio-economic status and fertility decline: Insights from historical transitions in Europe and North America. *Population Studies*, 71(1), 3–21. <https://doi.org/10.1080/00324728.2016.1253857>
- Dribe, M., Hacker, J.D., Scalone, F. (2014). The impact of socio-economic status on net fertility during the historical fertility decline: A comparative analysis of Canada, Iceland, Sweden, Norway, and the USA. *Population Studies*, 68(2), 135–149. <https://doi.org/10.1080/00324728.2014.889741>
- Ellis, F. (2000). The determinants of rural livelihood diversification in developing countries. *Journal of Agricultural Economics*, 51(2), 289–302. <https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.2000.tb01229.x>
- Ellis, F. (2003). *A livelihoods approach to migration and poverty reduction*. Department for International Development (DFID).
- Eurostat. (2005). *Population projections of the member states of the EU 2004-based*. Luxembourg: Eurostat.
- Falsetti, A., & Sokal, R. (1993). Genetic structure of human populations in the British Isles. *Annals of Human Biology*, 20(3), 215–219. <https://doi.org/10.1080/03014469300002652>
- Fargues, P. (2006). *The demographic benefit of international migration: Hypothesis and application to Middle Eastern and North African contexts* (World Bank Policy Research Working Paper 4050). The World Bank. <https://hdl.handle.net/10986/9287>
- Fargues, P. (2011). International migration and the demographic transition: A two-way interaction. *International Migration Review*, 45(3), 588–614. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2011.00859.x>
- Fernihough, A. (2017). Human capital and the quantity–quality trade-off during the demographic transition. *Journal of Economic Growth*, 22(1), 35–65. <https://doi.org/10.1007/s10887-016-9138-3>
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research*. Addison-Wesley.
- Ghasemi Ardehaee, A. (2018). The influence of the place of residence on the time of marriage for Iranian women. *Village and Development*, 10(2), 63–86. [In Persian]. https://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59307.html

- Goldscheider, C., & Uhlenberg, P.R. (1969). Minority group status and fertility. *American Journal of Sociology*, 74(4), 361-372. <https://doi.org/10.1086/224662>
- Guinnane, T. W. (2011). The historical fertility transition: A guide for economists. *Journal of Economic Literature*, 49(3), 589-614. <https://doi.org/10.1257/jel.49.3.589>
- Harris, J.R., & Todaro, M.P. (1970). Migration, unemployment and development: A two-sector analysis. *American Economic Review*, 60(1), 126-142. <https://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v60y1970i1p126-42.html>
- Hirschman, C. (1994). Why fertility changes. *Annual Review of Sociology*, 20(1), 203-233. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.20.080194.001223>
- Hollifield, J.F. (2000). The politics of international migration: How can we 'bring the state back in'? In C. Brettell & J. F. Hollifield (Eds.), *Migration theory: Talking across disciplines* (pp. 137-185). Routledge.
- Hornik, R., & McAnany, E. (2001). Mass media and fertility change. In J. B. Casterline (Ed.), *Diffusion processes and fertility transition: Selected perspectives* (pp. 208-239). National Academy Press. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK223858/>
- Human Development Report 2023/2024. (2024). *Breaking the gridlock, reimagining cooperation in a polarized world*. United Nations Development Programme. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-03/hdr2023-24_report_en_wo_annex_0.pdf
- Hutnik, N. (1986). Patterns of ethnic minority identification and modes of social adaptation. *Ethnic and Racial Studies*, 9(2), 150-167. <https://doi.org/10.1080/01419870.1986.9993520>
- Jennissen, R. (2003). Economic determinants of net international migration in Western Europe. *European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie*, 19(2), 171-198. <https://doi.org/10.1023/A:1023390917557>
- King, R. (2012). *Theories and typologies of migration: An overview and a primer* (Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 3/12). Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM).
- Knodel, J., & van de Walle, E. (1979). Lessons from the past: Policy implications of historical fertility studies. *Population and Development Review*, 5(2), 217-245. <https://doi.org/10.1515/9781400886692-015>
- Kohler, H. (2001). *Fertility and social interactions: An economic perspective*. Oxford University Press.
- Kulischer, A. (2019). Demographic transition. *Population and Development Review*, 45(2), 419-420. <https://doi.org/10.1111/padr.12255>
- Lebhart, G., & Münz, R. (2003). *Szenarien zur bevölkerungsentwicklung in Österreich nach staats angehörigkeit* (Forschungsbericht Nr. 26). Vienna Institute of Demography. <http://www.oew.ac.at/vid/publications/research-reports>
- Lee, R. (2003). The demographic transition: Three centuries of fundamental change. *Journal of Economic Perspectives*, 17(4), 167-190. <https://doi.org/10.1257/089533003772034943>
- Lee, R.D., & Reher, D.S. (2011). Introduction: The landscape of demographic transition and its aftermath. *Population and Development Review*, 37(Suppl.), 1-7. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00375.x>
- Lesthaeghe, R. (2010). The unfolding story of the second demographic transition. *Population and Development Review*, 36(2), 211-251. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2010.00328.x>
- Lesthaeghe, R., & Willems, P. (1999). Is low fertility a temporary phenomenon in the European Union? *Population and Development Review*, 25(2), 211-228. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.1999.00211.x>
- Lichter, D.T. (2013). Integration or fragmentation? Racial diversity and the American future. *Demography*, 50(2), 359-391. <https://doi.org/10.1007/s13524-013-0197-1>
- Mahmoudian, H. (2000). A study of the theoretical fields and consequences of migration and fertility. *Sociological Review*, (15), 147-164. [In Persian]. https://jnoe.ut.ac.ir/article_15436.html
- Mahmoudiani, S. (2015). Women's ideal fertility and its determinants (A case study of women in Kermanshah). *Journal of Ilam University of Medical Sciences*, 22(7), 24-31. [In Persian]. <http://sjimu.medilam.ac.ir/article-1-1456-en.html>
- Massey, D.S. (1999). International migration at the dawn of the twenty-first century: The role of the state. *Population and Development Review*, 25(2), 303-322. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.1999.00303.x>
- Massey, D.S., Arago, J., Hugo, G., Kouaouci, K., Pellegrino, A., Taylor, J.E. (1998). *Worlds in motion, understanding international migration at the end of the millennium*. Clarendon Press.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J.E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466. <https://doi.org/10.2307/2938462>
- McAuliffe, M., & Oucho, L.A. (Eds.). (2024). *World migration report 2024*. International Organization for Migration (IOM). https://mena.iom.int/sites/g/files/tmzbd1686/files/documents/2024-05/pub2023-047-l-world-migration-report-2024_1.pdf
- McDonald, P. (2000). Gender equity in theories of fertility transition. *Population and Development Review*, 26(3), 427-439. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2000.00427.x>
- Miles, D. (2005). *The tribes of Britain*. Orion.
- Mirzaei, M. (2005). *Population and development with emphasis on Iran (Ten articles)*. Center for Population Studies and Research of Asia and the Pacific. [In Persian].
- Montgomery, M.R., & Casterline, J.B. (1993). The diffusion of fertility control in Taiwan: Evidence from pooled cross-section time-series models. *Population Studies*, 47(3), 457-479. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11613198/>

- Montgomery, M.R., & Casterline, J.B. (1996). Social learning, social influence, and new models of fertility. In J. B. Casterline, R. D. Lee, & K. A. Foote (Eds.), *Fertility in the United States: New patterns, new theories*. Population and Development Review, 22(Suppl.), 151-175.
- Myers, N. (2001). Environmental refugees: Our latest understanding. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 356(1405), 1-5.
- Myers, N. (2005). *Environmental refugees: An emergent security issue*. OCSE 13th Economic Forum, Session III - Environment and Migration.
- Notestein, F.W. (1945). Population—the long view. In T. W. Shultz (Ed.), *Food for the world* (pp. 36-57). University of Chicago Press.
- Notestein, F.W. (1953). Economic problems of population change. In *Proceedings of the Eighth International Conference of Agricultural Economists*. Oxford University Press.
- Reher, D. (2011). Economic and social implications of the demographic transition. *Population and Development Review*, 37(Suppl.), 11-33. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00376.x>
- Retherford, R., & Palmore, J. (1983). Diffusion processes affecting fertility regulation. In R. Bulatao & R. D. Lee (Eds.), *Determinants of fertility in developing countries* (Vol. 2, pp. 295-339). National Academy Press.
- Rogers, E. (1973). *Communication strategies for family planning*. Free Press.
- Rogers, E. (2003). *Diffusion of innovations*. Free Press.
- Sadeghi, R., & Seyed Hosseini, S.M. (2019). Tendency of youth toward international migration and its determinants in Tehran. *Strategic Studies on Youth and Sports*, 18(43), 9-26. [In Persian]. https://faslname.msy.gov.ir/article_295.html
- Sadeghi, R., Abedini, Z., Malmir, M., Ebrahimi, M. (2025). Ethnic differences in childbearing ideals and behaviors in Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 19(38), 57-95. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2028587.1349>
- Saville, J. (1957). The changing face of agriculture and its impact on rural life. *Rural Sociology Journal*, 25(2), 23-28.
- Schultz, T.P. (2001). Fertility transition: Economic explanations. In N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences* (pp. 5578-5584). Elsevier.
- Seyyedmirzaei, S.M. (1998). Population transfer, its causes and economic and social consequences. *Sociological Review*, (12), 69-89. [In Persian]. https://jnoe.ut.ac.ir/article_15069.html
- Sharifi, A., Abbasi-Shavazi, M.T., Enayat, H., Mahmoudiani, S. (2024). The intertwining of social construction of gender and Iranian women's independent international migrations. *Journal of Population Association of Iran*, 18(36), 305-357. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2012821.1309>
- Sobotka, T., Matysiak, A., Brzozowska, Z. (2021). *Policy responses to low fertility* (R. Sadeghi & M. Begi, Trans.). Institute for Comprehensive and Specialized Population Studies and Management of the Country. [In Persian]. <https://fidibo.com/book/119377>
- Stark, O. (1991). *The migration of labour*. Basil Blackwell, Inc.
- Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *The American Economic Review*, 75(2), 173-178.
- Statistics Denmark. (2004). Statistiske efterretninger: Befolkning og valg (Population and elections). Copenhagen, Statistics Denmark. <https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/borgere/befolkning/indvandrere-og-efterkommere>
- Statistics Norway. (2005). *Framskrivning av innvandrerbefolkningen, 2005-2060: Venter sterk vekst i innvandrerbefolkningen* (Projection of the immigrant population 2005-2060: Strong growth of immigrant population). <http://www.ssb.no/emner/02/03/innvfram/>
- Statistics Sweden. (2004). *Sveriges framtida befolkning 2004-2050: reviderad befolkningsprognos frdn SCB* (Population projections 2004-2050: Revised projections from Statistics Sweden). Sveriges Officiella Statistik.
- Steinmann, G., & Jäger, M. (2000). Immigration and integration: Non-linear dynamics of minorities. *Journal of Mathematical Population Studies*, 9(1), 65-82. <https://doi.org/10.1080/08898480009525495>
- Straubhaar, T. (1986). The causes of international labor migrations—a demand-determined approach. *The International Migration Review*, 20(4), 835-855. <https://doi.org/10.2307/2545739>
- Taylor, E.J. (1999). The new economics of labour migration and the role of remittances in the migration process. *International Migration*, 37(1), 63-88. <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00066>
- Tegegne, A.D., & Penker, M. (2016). Determinants of rural out-migration in Ethiopia: Who stays and who goes? *Demographic Research*, 35(34), 1011-1044. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2016.35.34>
- Thompson, W.S. (1929). Population. *American Journal of Sociology*, 34(6), 959-975. <https://doi.org/10.1086/214874>
- Timmerman, C., Hemmerichs, K., & Marie-Lou De Clerck, H. (2014). The relevance of a “culture of migration” in understanding migration aspirations in contemporary Turkey. *Turkish Studies*, 15(3), 496-518. <https://doi.org/10.1080/14683849.2014.954748>
- Todaro, M.P. (1969). A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *The American Economic Review*, 59(1), 138-148.
- Todaro, M.P., & Smith, S.C. (2006). *Economic development* (9th ed.). Pearson Addison Wesley.

- Tsegai, D. (2007). Migration as a household decision: What are the roles of income differences? Insights from the Volta basin of Ghana. *The European Journal of Development Research*, 19(2), 305–326. <https://doi.org/10.1080/09578810701289212>
- Ulrich, R.E. (2001). *Die zukünftige bevölkerungsstruktur Deutschlands nach staatsangehörigkeit, geburtsort und ethnischer herkunft: Modellrechnung bis 2050* (The future population structure of Germany according to citizenship, place of birth and ethnic origin). Independent Commission on Migration.
- UNHCR (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees). (2023). *Refugee data finder*. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/>
- United Nations. (2000). *Replacement migration: Is it a solution to declining and ageing populations?* United Nations.
- United Nations. (2004). *World population prospects: The 2002 revision, volume 1, comprehensive tables*. United Nations.
- United Nations. (2005). *World population prospects: The 2004 revision, volume 1, comprehensive tables*. United Nations.
- United Nations. (2024). *International migrant stock 2024: Key facts and figures*. UN DESA/POP/2024/DC/NO. 13.
- US Census Bureau. (2000). *Population projections of the United States by age, sex, race, Hispanic origin and nativity, 1999-2100*. US Census Bureau.
- Weeks, J. (2016). *Population: An introduction to concepts and issues* (E. Mirzaei, Trans.). Institute for Comprehensive and Specialized Population Management Studies. [In Persian].
- Winkler, R.L., & Johnson, K.M. (2016). Moving toward integration? Effects of migration on ethnoracial segregation across the rural-urban continuum. *Demography*, 53(4), 1027–1049. <https://doi.org/10.1007/s13524-016-0479-5>
- Zaidi, B., & Morgan, S.P. (2017). The second demographic transition theory: A review and appraisal. *Annual Review of Sociology*, 43, 473–492. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-060116-053442>
- Zarrabi, V., & Mostafavi, S.F. (2012). Effect of socioeconomic factors on women's age at marriage in Iran. *Economic Research (Sustainable Growth and Development)*, 11(4), 33–64. [In Persian]. <http://ecor.modares.ac.ir/article-18-2751-en.html>
- Zelinsky, W. (1971). The hypothesis of the mobility transition. *Geographical Review*, 61(2), 219–249. <https://doi.org/10.2307/213996>